

V I N T A G E

Născută la 19 iunie 1880 în orașul Hamilton din provincia canadiană Ontario, Ethel Greening a fost primul dintre cei cinci copii ai soților Thomas Benjamin Greening și Jane Sharp, imigranți englezi stabiliți în colonia britanică de peste Atlantic. În 1908 îl cunoaște pe Vasile Pantazzi, căpitan al portului Galați, care avea să-i fie soț și datorită căruia avea să ajungă în România. Nunta celor doi are loc în 1909, iar familia Pantazzi rămâne în portul de la Dunăre vreme de șapte ani, o perioadă luminoasă, pe care Ethel o zugrăvește în jurnal în cele mai vii culori. Din primăvara anului 1916, Ethel se mută împreună cu familia la București, unde Vasile Pantazzi, acum cu rang de comandor, ocupă postul de director al Direcției II Marină. În anii Primului Război Mondial, familia Pantazzi ajunge în refugiu la Iași, iar apoi la Odessa. În acest timp, Ethel notează cu hărnicie în jurnal impresii zilnice despre soarta României, mersul războiului, noua putere instaurată în Rusia după revoluția din 1917, are întâlniri providențiale, ca de pildă aceea cu colonelul Joseph Boyle, împreună cu care pune la cale salvarea comandorului și a unui echipaj întreg din mâinile bolșevicilor. După război, Vasile Pantazzi este delegat într-una dintre comisiile convocate în cadrul Conferinței de Pace ce debuta în capitala Franței, iar Ethel sosește în Orașul Luminilor la exact un deceniu de la nuntă (martie 1919), astfel încheindu-se, în mod simbolic, poate, jurnalul.

ETHEL GREENING PANTAZZI

România
în lumini și umbre
(1909–1919)

Traducere din engleză de
Constantin Ardeleanu și Gabriela Debita

Cuvânt înainte, note și comentarii de
Constantin Ardeleanu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Materialul iconografic – fotografii și cărți poștale din epocă – a fost adăugat în editură. Fotografii de la paginile 27, 28, 172 (jos), 240 (sus), 261, 262, 291 (sus), 292 (sus) sunt preluate din ediția originală a cărții.

Redactor: Iustina Croitoru

Coperta: Ioana Nedelcu

Tehnoredactor: Manuela Măxineanu

Corector: Ioana Vilcu

DTP: Radu Dobreci, Carmen Petrescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Fedprint

Ethel Greening Pantazzi

Roumania in Light & Shadow

The Ryerson Press, Toronto, 1921

© HUMANITAS, 2015, pentru prezenta ediție românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Pantazzi, Ethel Greening

România în lumini și umbre (1909–1919) / Ethel Greening Pantazzi;

Constantin Ardeleanu (trad., pref., note); Gabriela Debita (trad.). –

București: Humanitas, 2015

ISBN 978-973-50-4962-1

I. Ardeleanu, Constantin (trad.; pref.)

II. Debita, Gabriela (trad.)

94(498)“1909/1919”

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

*A footfall there
Suffices to upturn to the warm air
Half germinating spices, mere decay
Produces richer life, and day by day
New pollen on the lily-petal grows
And still more labyrinthine buds the rose*

Sordello, Robert Browning

Partea I
LUMINI

CAPITOLUL I
aprilie – august 1909

Primele impresii – Un pic de istorie – Povestea lui Ștefan cel Mare – Instalarea în noua locuință – Vizite – Detalii casnice – Piețe – Obiceiuri de nuntă – Călcatul ursului – Ghicitul – Visele – Paparude

Galați, aprilie 1909

Ieri-dimineață ne-am trezit la Predeal, un orașel carpatin aflat chiar la granița dintre Ungaria și România, întâmpinați de razele soarelui. Privind nerăbdătoare pe fereastra vagonului, am văzut pe peron o mulțime animată de țărani înveșmântați în straie de sărbătoare. Ciobanii, cu cojoace mițoase și căciuli înalte de blană de oaie, erau o imagine izbitoare, chipurile lor solemne contrastând cu vioiciunea fetelor cu ochii negri și flori roșii în părul împletit.

— E așa în fiecare zi? am întrebat, simțindu-mă ca într-o sală de teatru.

— Nu, este Paștele, când toată lumea sărbătorește trei zile, a venit răspunsul.

Mai târziu, în cursul călătoriei cu trenul, am văzut și *hora*¹, un dans lent, în cerc, care se juca pe pajiștile tuturor satelor în acompaniamentul viorilor și al fluierelor. Mici roți de bâlci, făcute din lemn și părând primejdios de fragile, își învârteau povara veselă de flăcăi și fecioare. În fața micilor taverne albe erau înșirate mese în aer liber, unde bătrânii satului beau vin, fumau țigări și-i priveau, solemni și tăcuți, pe tinerii prinși în horă.

1. Cuvintele românești în italice au fost scrise de autoare în limba română, cu o grafie aproximativă.

Când am ajuns la destinație, soțul meu¹ i-a trimis vorbă fostei sale proprietărese, văduva generalului K, rugând-o să-i trimită prin ordonanță uniformele lăsate în grija dumneaei. Băiatul s-a întors în mai puțin de jumătate de ceas, aducând și un dar de bun venit de la această doamnă cumsecade: un *cozonac*, o prăjitură de vreo patruzeci, cincizeci de centimetri, aranjat pe o tavă rotundă, înconjurat de ouă vopsite și decorat cu garoafe roșii. Mihai mi-a oferit cu sficiune și un buchețel de busuioc uscat, frumos mirositor, adus special pentru *americană* de la el de-acasă, de la munte, și menit să-mi asigure fericirea – un început propice pentru noua mea viață.

Cât au ținut petrecerile încântătoare date în onoarea noastră de ospitalierii gălățeni, mi-am dat seama că românii sunt foarte sensibili când cineva se referă la țara lor ca la un „stat balcanic“. Ei socotesc România o insulă de latinitate într-o mare slavă. Într-adevăr, caracteristicile fizice ale românilor confirmă această afirmație, ei fiind scunzi și bruneti, cu capete rotunde și în general extrem de diferiți de slavii înalți și blonzi, cu ochi albaștri, din Serbia sau Rusia. Îmi povestesc cu entuziasm despre istoria lor, lucru pentru care avem tot timpul din lume, căci n-am mai participat niciodată la asemenea serate prelungite, cu excepția balurilor formale de acasă. Aici reuniunile încep foarte târziu, e adevărat, dar nu-i trece nimănui prin minte să pună capăt unei petreceri, oricât de informale, până la două noaptea. Toată lumea vorbește franceză, așa că mă descurc bine.

Am aflat că România este Dacia antică, „Dacia Felix“ a poetilor latini. Acum mai bine de 1800 de ani, Dacia a fost cucerită de legiunile romane ale împăratului Traian. După cucerire, coloniștii romani trimiși din Italia s-au amestecat cu dacii și au devenit strămoșii românilor de astăzi. Gradul ridicat de cultură atins în Dacia în timpul celor 150 de ani care au urmat cuceririi romane este atestat de un număr mare de vestigii arheologice interesante.

1. Vasile (Basile) Pantazzi, în continuare menționat cu inițiala B.

Constanța, un port modern la Marea Neagră, este Tomisul din vechime, locul unde a fost exilat Ovidiu. Către finalul Imperiului Roman, Europa de Est a fost invadată de horde de barbari venite din Asia. În Evul Mediu, a devenit câmpul de luptă al creștinătății împotriva turcilor, dar relatările despre acele vremuri sunt în general incerte și neclare.

Profesorul K. îmi povestește cum lungă perioadă de asuprire din timpul dominației otomane a lăsat o puternică amprentă asupra oamenilor de aici, dar că aceștia, deși separați multe secole de lumea occidentală, și-au păstrat legendele strămoșești, transmise prin viu grai până în ziua de azi. Ei amestecă tradițiile creștine cu cele păgâne, țesându-le în lungile lor poeme și povești homerice, dintre care cele mai captivante sunt cele despre *haiduci*. Aceștia erau personaje asemănătoare lui Robin Hood din tradiția engleză, care, în timpul domniilor fanariote, se ascundeau în codri și-i jefuiau pe cei bogați, împărțindu-le apoi prada celor săraci. La lunile *șezătoare* (literal, „petreceri de stat“) din serile de iarnă, femeile torc, brodează și deapănă povești despre faptele eroice din timpurile vechi.

Cultul eroilor și martirilor supraviețuiește și prin numele cu care își botează copiii – Constantin (primul împărat creștin) este un nume preferat pentru băieți; Ion, Nicolae (după bunul Sf. Nicolae), Dumitru și Grigore (sfântul ale cărui cântări gregoriene sunt bine cunoscute) sunt și ele des întâlnite. Pentru fete, Ileana (sau Elena), Maria, Ecaterina și Sofia sunt nume tradiționale de sfinte, pe când Cleopatra, Calypso, Urania și Thalia ne reamintesc de vremurile păgâne. Florica (floricică) și Smaranda (smarald) sunt alte nume poetice deseori folosite. Din vremuri mai recente vin Șerban, Radu, Barbu, Dan, Vlad și Ștefan – nume de domnitori și eroi ai românilor.

Despre Ștefan cel Mare, care a domnit pe la mijlocul secolului al XV-lea¹, profesorul K. mi-a spus o poveste care,

1. În textul original se vorbește de secolul al V-lea, informație desigur eronată sau greșeală tipografică.

după părerea mea, este la fel de captivantă ca acelea despre începuturile republicii romane. Ștefan, învins după una dintre numeroasele bătălii purtate împotriva turcilor, s-a întors într-o noapte rănit la castelul pe care-l lăsase în grija nobilei sale mame. Podul era ridicat. Ștefan i-a poruncit străjerului să coboare podul și să-l lase să intre. Auzind ordinul, mama sa, doamna Oltea, a apărut la una dintre ferestrele castelului vrând să știe cine este.

— Sunt eu, Ștefan, fiul tău – rănit, hăituit; lasă-mă să intru!

— Cum îndrăznești să spui că ești fiul meu, străine? Ștefan e mort sau învingător!

De voie, de nevoie, Ștefan s-a întors pe câmpul de luptă și de această dată s-a văzut biruitor, reușind să unească mai târziu toate provinciile României Mari sub înțeleapta sa cârmuire.¹

Iulie, Strada Carol nr. 8

În sfârșit ne-a sosit mobila din Anglia, așa că ultimele zile ni le-am ocupat cu despachetatul și aranjatul lucrurilor. Noaptea trecută a fost prima pe care am petrecut-o în casa noastră. Bucătăria nu este încă aranjată, așa că nu mică mi-a fost mirarea când, ieșind din dormitor, pregătită să iau micul dejun la o cafenea din apropiere, am dat cu ochii de tava ce mă aștepta pe măsuța din hol, pe care se afla cafea, frișcă și *cozonac*. Ba chiar un trandafir proaspăt tăiat era frumos aranjat pe șervețelul ajurat. Neputându-mi ascunde uimirea, l-am întrebat pe Mihai, ordonanța (în puține cuvinte, căci încă nu vorbesc românește prea bine):

— De unde-i tava?

— V-a trimis-o doamna general K. Am adus-o de la dumneaei de-acasă.

1. La fel, informație istorică eronată.

— Dar cum de știe că sunt aici? am întrebat surprinsă.

— Nu știe încă. M-am gândit că doamna n-ar fi vrut să ieșiți atât de devreme, așa că am trecut pe la bucătăria dânzei, am pregătit tava și v-am adus-o chiar eu. Doamna nu se trezise încă, dar va fi cu siguranță încântată când va afla, a venit răspunsul.

M-a înduioșat mult o întâmplare oarecum neobișnuită, petrecută chiar înainte să plecăm de la hotel. Deși nu ne puteam înțelege, camerista, o ardeleancă respectabilă, devenise interesată de persoana mea. Când a aflat că mă pregăteam de plecare, a venit să mă viziteze, cu un aer misterios și aducând o tavă pe care se aflau o bucată de pâine, o solniță, o sticlură și un mănunchi de busuioc. Prin gesturi dramatice, mi-a arătat cum, înainte de a trece pragul noii noastre locuințe, trebuie să presar puțină sare peste pâine, s-o rup în două și să o împart cu soțul meu. Trebuia s-o mănâcăm împreună. Apoi trebuia să umezesc busuiocul în agheasmă (când a ajuns la partea aceasta a făcut semnul crucii deasupra sticlei, ca să-mi arate că e sfințită) și să stropesc pragul înainte de a-l trece. După ce-a împachetat cu grijă aceste simboluri magice ale fericirii, mi-a pus pachetul în brațe și mi-a sărutat mâinile cu lacrimi în ochi. B. – neromantică fință! – a refuzat să ia parte la acest mic ritual, dar eu am păstrat sticlura de agheasmă ca suvenir. Pasiunea mea pentru suvenir este un subiect de mare amuzament pentru prietenii mei, care spun că trebuie să fie o trăsătură americană!

Mai târziu

Am început să facem vizitele de rigoare. Aici eticheta dictează ca nou-sosiții și tinerii proaspăt căsătoriți să viziteze familiile cu care doresc să închege relații de prietenie în loc să-și arate disponibilitatea de a primi ei vizite. B. a fost

absolut șocat când m-a văzut înclinându-mă în fața cunoștințelor cu care ne întâlneam pe stradă și a început să mă instruiască:

— În cazul domnilor, trebuie să-i lași să se încline ei primii!

Dacă stau să mă gândesc, cred că e mai ușor decât la noi! Trebuie să recunosc că-mi place să îmi fie sărutată mâna: obiceiurile de aici creează o atmosferă plină de romantism – cel puțin deocamdată! De multe ori mă simt de parcă aș fi brusc transportată în secolul al XV-lea!

Este cu neputință să mergi într-o vizită, fie și numai pentru câteva minute, fără să nu fii servit cu ceva – acesta fiind, cred, un obicei turcesc. Musafirilor li se oferă de obicei o linguriță de *dulceață* – un desert delicios din fructe, servit cu un pahar de apă. Prepararea dulcețurilor este o adevărată artă și fiecare gospodină are specialitatea proprie, cu care se mândrește în mod deosebit. Procesul de preparare a dulceții este foarte lung și complicat, fiecare fruct (căpșuni, zmeură sau prune, după caz) fiind ales și cercetat cu grijă înainte de a fi pus la fiert. *Dulceața* mea preferată este cea de petale de trandafir, dar sortimentele sunt fără număr; unul dintre acestea, făcut din pielite de prune, are un parfum delicat și o nuanță încântătoare de mov fumuriu. După *dulceață*, se servește cafea turcească în ceșcuțe fără tortițe, urmată de un vin dulce de desert. În mod normal, ceaiul se servește seara, *à la russe*. Românii preferă ceaiul foarte dulce. Cred că uneori am pus și șapte cuburi de zahăr într-un pahar!

Un alt exemplu al artei menajului îl reprezintă spălatul și călcatul rufelor, evenimente ce au loc în fiecare lună. Spălătoreasa este un personaj important, extrem de conștient de propria-i valoare. Deși nu câștigă mai mult de cincizeci de cenți pe zi, se așteaptă la cadouri dese (haine, încălțăminte etc.) și cere să i se pună la dispoziție ajutoare care să-i aducă numeroasele *cafelute* și gustări de care are nevoie pentru a-și păstra puterile; de asemenea, ajutorul are sarcina să re-

Ethel Pantalone

Comandorul Vasile Pantazzi

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	5
---------------------------------	---

I. LUMINI

CAPITOLUL I	21
-----------------------	----

aprilie – august 1909

Primele impresii – Un pic de istorie – Povestea lui Ștefan cel Mare – Instalarea în noua locuință – Vizite – Detalii casnice – Piețe – Obiceiuri de nuntă – Călcatul ursului – Ghicitul – Visele – Paparude

CAPITOLUL II.	36
-----------------------	----

septembrie – decembrie 1909

Sărbători – Rusalii – Binecuvântarea casei – Biserica – Obiceiuri de botez – Aniversări – Balul de la Curtea regală – Carmen Sylva – Obiceiuri de înmormântare – Sărbătoarea Tuturor Sfinților – Pomeni – Bucătăreasa și rochia de bal

CAPITOLUL III	45
-------------------------	----

ianuarie – aprilie 1910

Diferențe calendaristice – Tradiții de Crăciun și Anul Nou – Cărți de vizită – Boboteaza – „Babele“ – Vrăjitoare – Sacrificii – Paștele – O cină la bord

CAPITOLUL IV	52
------------------------	----

iunie 1910

O excursie pe Prut – O călătorie prin sate – Găștele dunărene – O descriere a râului – Inspecția posturilor de frontieră – Cahul – O casă țărănească – Plecarea spre America

304 CUPRINS

CAPITOLUL V	58
decembrie 1910	
<i>Întoarcerea la Galați – Jurnalul unei săptămâni – Birjarii ruși – Zestre – Vizită la Sfânta Vineri – Baia – Bucătăria românească</i>	
CAPITOLUL VI	67
iulie – august 1911	
<i>Vulcana – La hotel – La băi – Trista soartă a untului – Picnicuri – Pucioasa – Lupte pe viață și pe moarte – Un târg de țară – Sporturi</i>	
CAPITOLUL VII	76
noiembrie 1911	
<i>Bucureștii – Contraste – Edgar Saltus – Restaurante – Țiganii – Șoseaua – Cotroceni – Galeria de artă a domnului Kalinderu – La muzeu – Fanarioții – Operetele reginei</i>	
CAPITOLUL VIII	86
martie – mai 1912	
<i>Galați – Ierarhia – Baluri – Comisia Europeană a Dunării – Logodne – Cutremure – Parade militare – Generalul Gordon – Mazeppa – Cuza</i>	
CAPITOLUL IX	99
septembrie 1912 – mai 1914	
<i>Pe Dunăre de la Budapesta – La țară – La săniuş – Viața la conac și la sat – Mutarea într-o nouă casă – Campania din Bulgaria (1913) – Vizita regelui și a reginei la Galați – Cereemonii la bordul crucișătorului Elisabeta</i>	
CAPITOLUL X	113
iulie 1914 – ianuarie 1915	
<i>O călătorie cu automobilul – O petrecere cosmopolită – Rabinul – Piatra Neamț – Bălțătești – Paradis și infern – Chemarea la rugăciune – Ocnele de sare – Slănic – Accidente pe drum – Moartea regelui Carol</i>	
CAPITOLUL XI	124
iunie – iulie 1915	
<i>Pregătiri de plecare – Pe fluviu – Viața la Sulina – Antonio – Mlaștinile – Un locuitor remarcabil – Insula Șerpilor – Insule plutitoare – Hoții</i>	

CAPITOLUL XII	143
august – septembrie 1915	

*Excursie cu automobilul – Ploiești – Sinaia – Târgoviște –
Mănăstirea Dealul – Buzău – Petrecere la Băleni*

CAPITOLUL XIII	155
noiembrie 1915 – august 1916	

*Situația surorilor medicale și a spitalelor – Alliance Fran-
çaise – Moartea reginei Carmen Sylva – Mutarea la Bucu-
rești – Din nou la Câmpulung*

II. UMBRE

CAPITOLUL I	165
august – noiembrie 1916	

*Declarația de război – Raiduri aeriene – Casa lovită de bombe
– Noutăți de pe front – Trădarea germană – Refugiul –
Descrierea călătoriei*

CAPITOLUL II	183
decembrie 1916 – martie 1917	

*Situația de la Iași – B. trimis în Rusia – Rapoarte despre
evenimentele de acolo – Câteva experiențe personale*

CAPITOLUL III	189
martie – aprilie 1917	

*Călătoria la Odessa – Sosirea – Primele impresii – Portul
Odessa*

CAPITOLUL IV	194
august – septembrie 1917	

*Mersul revoluției – Bătălia de la Mărășești – Perspectiva de
a pleca în America – Viața socială*

CAPITOLUL V	203
noiembrie 1917 – februarie 1918	

*Greutăți și pericole tot mai mari – Ucrainenii – B. arestat și
eliberat – „Batalionul Morții” – Lupte de stradă – Racovski*

CAPITOLUL VI	218
februarie 1918	

*O vizită de la bolșevici – B. se predă voluntar – Fondurile
rechiziționate – Privire detaliată asupra regimului bolșevic*

CAPITOLUL VII	234
martie 1918	
<i>Colonelul Boyle sosește la Odessa – Detaliile eforturilor sale de a-i elibera pe prizonieri</i>	
CAPITOLUL VIII	248
martie 1918 (continuare)	
<i>O zi tragică – Colonelul Boyle urcă la bordul Împăratului Traian și este luat cu prizonierii</i>	
CAPITOLUL IX	257
martie 1918 (continuare)	
<i>Nemții iau Odessa – Povești despre prizonierii scăpați – Noutăți de la Teodosia – Întâlnire cu amiralul Hopman</i>	
CAPITOLUL X	272
aprilie 1918	
<i>În drum spre Galați – Evenimentele călătoriei – Prizonierii reîntorși își povestesc aventurile</i>	
CAPITOLUL XI	282
iunie – noiembrie 1918	
<i>Hoții – Mutarea la Iași – Noi relatări ale aventurilor colonelului Boyle – Viața cotidiană la Iași – Încercarea de a o salva de bolșevici pe țarina-mamă a Rusiei</i>	
CAPITOLUL XII	295
decembrie 1918 – martie 1919	
<i>Caravana noastră – Din nou în București – Lupta pentru existență – Plecarea la Paris</i>	